

راهنمای تهیه و اجرای طرح مرتع‌داری

تألیف: دفتر امور مراتع
سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور

www.ketab.ir

عنوان و نام پدیدآور	:	راهنمای تهیه و اجرای طرح مرتع‌داری/تدوین دفتر امور مراتع سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور.
مشخصات نشر	:	تهران: عصر نوین، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۴۰ص: جدول (رنگی).
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۷۲۹۴-۶۵-۱
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	مرتع و مرتع‌داری -- ایران -- طرح و برنامه‌ریزی Grazing -- Design -- Iran
شناسه افزوده	:	سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور. دفتر امور مراتع
رده بندی کنگره	:	SB۱۹۹
رده بندی دیویی	:	۶۳۳/۳۰۲۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۷۳۶۷۵۷

www.ketab.ir

گرافیک : مسعود آقارفعی
چاپ : اول / سال ۱۴۰۰
تیراژ : ۳۰۰۰ نسخه
ناشر : عصرنوین
چاپ و صحافی : پروانه

« تمامی حقوق این اثر متعلق به ناشر و مولف می‌باشد »

آدرس: میدان ولیعصر، بلوارکشورز، خیابان فلسطین، کوچه حجت دوست
بن بست ضیائی، پلاک ۱ واحد ۱
تلفن: ۸۸۹۹۰۰۹۱-۳

www.asrenovinbook.ir

info@asrenovinbook.ir

سخن نخست ۸

ابلاغیه: ابلاغ راهنمای تهیه و اجرای طرح مرتعداری ۱۰

فصل اول

تعاریف و اصطلاحات ۱۲

فصل دوم

شرح خدمات تهیه طرح‌های مرتعداری ۱۴

۱- خلاصه طرح ۱۵

۲- اهداف طرح ۱۵

۳- جمع‌آوری اطلاعات ۱۵

۴- اوضاع طبیعی ۱۶

۵- مطالعه پوشش گیاهی ۱۶

۶- استفاده از سایر استعدادهای ۱۷

۷- شناسایی و مدیریت ریسک ۱۷

۸- برنامه‌ریزی ۱۷

جدول ۱- عملیات بیولوژیک، بیومکانیک مدیریتی ۱۸

۹- برآورد هزینه‌ها، درآمدها، توجیه اقتصادی و محاسبه حقوق دولتی ۱۹

۱۰- مستندسازی، نظارت، پایش و ارزیابی ۱۹

فصل سوم

روش‌شناسی تهیه طرح‌های مرتعداری ۲۰

۱۱- نام و مساحت طرح ۲۱

۱۲- فهرست اسامی مرتعداران ۲۱

۱۳- تهیه نقشه پوشش گیاهی در شرایط موجود به تفکیک در مقیاس ۱ : ۵۰۰۰۰ و یا ۲۱

۱ : ۲۰۰۰۰ ۲۱

۱۴- شناسایی و ارائه لیست گونه‌های گیاهی و تعیین اهمیت نسبی گونه‌ها به تفکیک تیپ‌های ۲۱

گیاهی و تعیین گونه‌های دارویی، خوراکی، صنعتی، در حال انقراض و آندمیک ۲۱

۱۵- تیپ‌بندی مرتع و تعیین محدوده آن‌ها به تفکیک تیپ‌های گیاهی و تهیه نقشه ۲۲

تیپ‌های مرتعی ۲۲

جدول ۱- فرم تهیه لیست فلورستیک ۲۳

۱۶- تعیین وضعیت مرتع	۲۳
جدول ۲- جدول امتیاز عامل درصد تاج پوشش در روش چهار فاکتوره	۲۳
جدول ۳- جدول اصلاح امتیاز درصد تاج پوشش در مناطق مختلف	۲۳
جدول ۴- طبقه بندی امتیازات در روش چهار فاکتوره	۲۴
۱۷- تعیین گرایش مرتع	۲۴
۱۸- تعیین تولید مرتع	۲۴
۱۹- تعیین ظرفیت درازمدت مرتع	۲۴
۲۰- اندازه پلات، طول ترانسکت و تعداد نمونه	۲۵
۲۱- تعیین درصد بهره‌برداری هریک از گونه‌های گیاهی	۲۵
۲۲- تعیین فصل چرا و زمان آمادگی مرتع و تهیه نقشه مربوطه	۲۶
۲۳- تعیین شایستگی تیپ‌های گیاهی برای چرای انواع دام	۲۶
۲۴- بررسی نظام بهره‌برداری از مراتع و تهیه نقشه مربوطه	۲۶
۲۵- بررسی و ارائه سیستم‌های چرای مناسب به منظور پراکنش صحیح دام در مرتع	۲۷
۲۶- پایش مرتع	۲۷

فصل چهارم

فرآیندهای تهیه و اجرای طرح‌های مرتع‌داری	۲۸
۲۷- شرایط قبل از تهیه طرح	۲۹
۲۸- فرآیند تهیه طرح	۲۹
۲۹- فرآیند بررسی و تصویب طرح	۲۹
۳۰- فرآیند احاله مدیریت طرح	۳۰
۳۱- فرآیند نظارت بر اجرای طرح	۳۱
۳۲- فرآیند بازنگری طرح مرتع‌داری	۳۲
۳۳- فرآیند اصلاح طرح مرتع‌داری	۳۲

فصل پنجم

نظارت بر اجرای طرح‌های مرتع‌داری	۳۳
۳۴- نظارت	۳۴

مراتب به عنوان بخش مهمی از منابع طبیعی، بستری برای رشد و توسعه اقتصادی جوامع در سطوح خرد و کلان می باشد. بهره برداری اصولی از این منابع در رشد و توسعه اقتصادی جوامع و کشور اثر گذار می باشد. مراتع و پوشش گیاهی موجود در آن، ارائه کننده خدمات بسیاری بوده که هر یک از آن ها ارزشی به مراتب بیشتر از تولید علوفه را داشته و برخی از آن ها برای تداوم زندگی انسان ها حیاتی می باشد. خدمات و کارکرد های اکوسیستم های مرتعی از دو جنبه بازاری و غیر بازاری حائز اهمیت می باشد. از خدمات بازاری مراتع می توان به تولید علوفه، گیاهان دارویی و صنعتی و از خدمات و کارکردهای غیر بازاری یا زیست محیطی می توان به مواردی نظیر تغذیه سفره آب های زیرزمینی، جلوگیری از فرسایش آب و خاک، تولید اکسیژن، ترسیب کربن، تلطیف هوا، حفظ منابع ژنتیک، مقابله با ریزگرد، توسعه اکوتوریسم، کنترل سیل و تنظیم جریان های هیدرولوژیکی اشاره نمود. امروزه مرتع داری به عنوان یکی از علوم کاربردی به دانشی رو به پیشرفت تبدیل شده است. به موجب ماده ۲ قانون حفاظت و بهره برداری جنگل ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵، حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری از جنگل ها، مراتع، بیشه های طبیعی و اراضی جنگلی ملی شده متعلق به دولت و بر عهده سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور است و به استناد ماده ۳ همین قانون، بهره برداری از منابع مذکور صرفاً در قالب طرح مورد تصویب سازمان امکان پذیر می باشد. بر اساس تبصره ۱ ماده ۳ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع کشور و همچنین قانون اصلاح تبصره (۱) ماده (۴۷) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت و ماده (۱۰) آئین نامه اجرایی مصوبات هیأت وزیران مصوبه ۱۳۹۱/۰۱/۲۰، برای هرگونه بهره برداری از مراتع باید پروانه چرای دام صادر و همچنین به استناد بند ۲۰ شیوه نامه فنی و اجرایی بهره برداری از مراتع کشور موضوع بخشنامه شماره ۹۹/۱/۱۳۲۶۱ مورخ ۱۳۹۹/۰۵/۱۱ و تبصره (۱) ماده (۳) قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع هرگونه بهره برداری در قالب طرح مرتع داری می باشد.

طرح مرتع داری؛ سندی است مشتمل بر مجموعه فعالیت های مربوط به حفظ، احیاء، اصلاح، توسعه و بهره برداری بهینه از منابع که در قالب برنامه زمانی و مکانی معین و نیز پیش بینی حجم عملیات و برآورد هزینه و در آمد، تهیه و به تایید کمیته های فنی استان ها

به نمایندگی سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور می رسد. احاله مدیریت مراتع در قالب طرح های مرتع داری به بهره برداران به عنوان یک راه حل اساسی مورد توجه گسترده قرار گرفته است. با اجرای این طرح ها، علاوه بر انجام عملیات اصلاحی و احیایی متناسب با شرایط اقلیمی و اکولوژیکی منطقه، بهره برداری اصولی همراه با سیستم های چرای مناسب و با رعایت ظرفیت چرا انجام می شود. با تکیه بر تجارب حاصله در چند دهه اخیر و با لحاظ نمودن نقاط ضعف، قوت، نظرات کارشناسان و متخصصان امر، آخرین اصلاحیه راهنمای تهیه و اجرای طرح های مرتع داری تدوین و طی بخشنامه شماره ۹۹/۱۲/۳۰۹۱۹ مورخ ۱۳۹۹/۱۰/۰۳ شورای عالی جنگل، مرتع و آبخیزداری به کلیه استان ها، ابلاغ گردید. این راهنما مشتمل بر پنج فصل اعم از تعاریف، شرح خدمات، روش شناسی، فرآیندهای تهیه، تصویب، احاله مدیریت و اجرای طرح مرتع داری و نظارت می باشد. رویکرد سازمان در شرح خدمات جاری استفاده از کلیه پتانسیل های موجود در عرصه طرح مرتع داری در راستای کاهش آلودگی پوشش گیاهی مراتع و ارتقاء و بهبود معیشت بهره برداران می باشد.

راهنمای حاضر به عنوان دستاوردی کامل و جامع، حاصل جلسات کارشناسی متعدد و بهره گیری از نقدها و نظرات متخصصین درون و برون سازمانی است. تدوین این راهنما مرهون پیگیری، برنامه ریزی و تلاش همکاران دفتر امور مراتع و عزیزانی از جمله کارشناسان محترم بازنشسته و پیشکسوت سازمان، اساتید محترم دانشگاه، موسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور، معاونت آبخیزداری، امور مراتع و بیابان، شورای عالی جنگل، مرتع و آبخیزداری و دفتر آموزش، ترویج و مشارکت های مردمی می باشد که بر خود لازم می دانم از همگی آنان تشکر و قدردانی نمایم.

امید است که با استعانت از خداوند متعال در راستای حفظ و بهره برداری از مراتع به عنوان انفال و همچنین رعایت حقوق بهره برداران، بیش از پیش موفق و موثر واقع گردد.

مسعود منصور

معاون وزیر و ریاست محترم

سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور